

Språkfrågor i urval

Tjäna och förtjäna

I modern svenska används *förtjäna* allt mer sällan i betydelsen 'förvärva som lön eller vinst; erhålla som ersättning för arbete'. Den betydelsen har nu nästan helt övertagits av det kortare *tjäna*, medan *förtjäna* i huvudsak används i betydelsen 'vara värd'. Vi säger alltså *han tjänar femtontusen mark i månaden, hon tjänade en förmögenhet på affären* men *hon förtjänar högsta beröm för sina insatser, han fick vad han förtjänade*. Eller med andra ord: i ett rättvist samhälle tjänar man vad man förtjänar.

Inkomst och förtjänst

Slår man upp i en finsk-svensk ordbok får man det klara och enkla beskedet att *ansio* (när det gäller förvärv av pengar) motsvaras av *förtjänst* och *tulo* av *inkomst*. Också i bl.a. en stor del av vår lagstiftning är verkligheten lika svart-vit: står det *ansio* på finska så motsvaras det av *förtjänst* på svenska. Detta gäller bl.a. i många pensions- och skattelagar och i lagen om utkomstskydd för arbetslösa.

Faktum är emellertid att ordet *förtjänst* inte normalt har betydelsen 'inkomst genom arbete'. I den mån det avser penninginkomster används det

i allmänsvenskt språkbruk främst bara om mer eller mindre tillfälliga försäljningsinkomster, tillfälliga arvoden o.dyl.: *han sålde aktierna med stor förtjänst; nettoförtjänsten är så liten att det inte lönar sig att extraknäcka*. Vidare talar man om att ett företag eller en verksamhet går *med förtjänst*. I övrigt är betydelsen i allmänhet abstrakt: *det är hennes förtjänst att det gick så här bra; han uppskattades inte efter förtjänst*.

I de allra flesta fall bör därför *ansio* översättas med *inkomst* när det är fråga om att tjäna pengar, i synnerhet genom arbete. Att säga att pensionen eller arbetslöshetsdagpenningen är beroende av "förtjänsten" kan vara direkt missvisande. Det är ju vitt skilda saker att ha stora förtjänster och att ha stora inkomster.

Arbetspensionen och dagpenningen (vid t.ex. sjukdom eller arbetslöshet) är med andra ord relaterad till den *inkomst* som arbetstagaren har haft innan han blev pensionerad, sjuk eller arbetslös. Det logiska är då att (liksom i Sverige) tala om *inkomstrelaterad* dagpenning m.m., inte "förtjänstbunden" som den ofta kallas hos oss (i lagen talas det om "den enligt förtjänsten avvägda dagpenningen").

Vi rekommenderar därför att "förtjänst" och "enligt förtjänsten avvägd" i denna betydelse används bara i citat ur lagar och förordningar och vid direkta hänvisningar till ordalydelsen i författ-

ningar. Inte bara i t.ex. tidningsartiklar utan också i informationsbroschyrer, blanketter o.dyl. är det bättre att tala om *inkomst* och *inkomstrelaterad*, i det senare fallet vid behov med en kort upplysning om att det är fråga om det som i lagen kallas "enligt förtjänsten avvägd".

Pengar, checkar och sedlar

Ett nytt kommunalt bidragssystem enligt danskt och svenskt mönster håller på att införas (och har delvis redan införts) inom bl.a. barndagvården och skolan. Enligt det nya systemet kan föräldrarna fritt välja skola för sina barn och får då av kommunen ett bidrag som tillfaller den skola barnet går i. Både på finska och på svenska har man i olika sammanhang här hos oss talat om ett "vouchersystem".

I Sverige, där frågan om kommunala bidrag av den här typen diskuterats sedan slutet av 1970-talet, har benämningen *voucher* inte förekommit. I stället har man talat om olika slag av **sedlar**, **pengar**, **checkar** och **biljetter**. Bland annat har debatten om **skolpengen**, som ibland gått under benämningen **elevpeng**, varit livlig i de svenska medierna under det senaste året. Systemet med skolpeng har bl.a. kritiserats för att det kan bidra till att öka klyftorna i skolan.

Svenskarna planerar också att införa **utbildningscheckar** inom den högre utbildningen. I det sammanhanget diskuterar man också nya korrigerade belopp för **studentpengen** och **prestationspengen**, som utgör basen för det nya resursfördelningssystemet inom universitet och högskolor. En **hyrespeng** har också varit aktuell.

Också inom den svenska tandvården använder man sig av kommunala bidrag i form av **tandvårdssedlar** eller **tandpengar**.

I en nyligen utkommen rapport om utvecklingen av barnbidragen i vårt land diskuterar man bl.a. olika slag av kommunala bidrag. Arbetsgruppen, som fungerat i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet använder i sin rapport ord som *palveluraha* och *hoitoraha* (benämningen "voucher" förekommer däremot inte). Enligt den finska språkvården är benämningen *palveluraha* mindre lyckad eftersom ordet för tankarna till någon form av dricks. Däremot kan man mycket väl tänka sig formen **palveluseteli**. På svenska har vi ord som **dagvårdspeng**, **dagvårdssedel**

eller **dagvårdsscheck**, beroende på vilken typ av betalmedel det handlar om. I de svenska medierna har man också använt begreppen **vårdpeng** och **vårdsedel**. **Kommunal servicepeng** rekommenderas som motsvarighet till finskans *palveluseteli* (*palveluraha*), i den mån man inte kan precisera det som skolpeng, dagvårdspeng etc.

Glöm alltså ordet "voucher" i det här sammanhanget!

Flamstekt lax

Vad skall man kalla den fisk som tillreds på plank i eldflammar? Skall vi tala om *glödsteckt lax*, *planksteckt lax*, *halstrad lax* eller möjligen *flatsteckt lax på plank*? På finska tycks *loimulohi* vara ett relativt etablerat uttryck.

Svenska språkbyrån rekommenderar formen **flamstekt lax**, eftersom det faktiskt handlar om att man grillar fisken i flammorna, inte bara halstrar den ovanför glöden.

Zigenare och romer

I Finland finns en relativt spridd uppfattning om att ordet **zigenare** inte borde användas, eftersom det anses vara nedsättande. Orsaken till att man drar sig för att använda *zigenare* är antagligen finskans *mustalainen* som de facto uppfattas som olämpligt av en del människor. I olika sammanhang har det svenska ordet **rom** (observera uttalet: **råmm**) förts fram som det neutrala, icke-diskriminerande ordet. Tillsvidare har ordet inte fått speciellt stor genomslagskraft i allmänspråket.

I Sverige används ordet **zigenare** i helt neutrala sammanhang – också av zigenarna själva – utan att någon där tycks reagera på det. Det finns alltså ingen anledning att anse att *zigenare* inte kan användas som den neutrala benämningen på folkslaget. Om man vill använda *rom* är det skäl att uttala det rätt och att böja det rätt i plural. Det heter alltså inte "roman" utan *en rom*, *romer* (uttal: **råmm**, **råmmmer**).

Jordgubb eller jordgubbe?

Är det fel att tala om **jordgubb** (om smaktillsats etc.) istället för jordgubbe? Man kan inte hitta den e-lösa formen i någon ordbok.

Efter diskussioner med Svenska språknämnden i Stockholm är vi beredda att acceptera också den e-lösa formen *jordgubb*. Formen kan användas t.ex. på yoghurt- och glassförpackningar och då kan man säga att formen *jordgubb* representerar en högre abstraktionsgrad än begreppet *jordgubbe*.

Kortkorta språkfrågor

Det tidigare *Moldavien* heter numera också på svenska *Moldova*.

Matkapuhelin = *mobitelefon*, käsipuhelin (kännykkä) = *ficktelefon*

Pk-yritykset = små- och medelstora företag (förkorta helst inte)

Mervärdesskatt förkortas *moms*. Den som är registrerad som mervärdesskattskyldig skall på fakturor etc. skriva *moms.reg*.

Den finska förkortningen o.t.o. motsvaras på svenska av *vid sidan av egen tjänst* eller *som särskilt uppdrag*. Förkorta inte.

Työsopimussuhteinen = *anställd i arbetsavtalsförhållande* eller *anställd med/genom arbetsavtal*.

Petroskoi är det finska namnet på huvudstaden i Karelska republiken. På svenska används vanligen det ryska namnet *Petrozavodsk*.